

Individuālās anomijas modeļi Latvijas iedzīvotāju populācijā

Jeļena Ļevina¹, Kristīne Mārtinsone¹, Daiga Kamerāde²

¹ Rīgas Stradiņa universitāte, Sabiedrības veselības un sociālās labklājības fakultāte, Latvija

² Birminghamas Universitāte, Nevalstisko organizāciju sektora pētījumu centrs, Lielbritānija

Ievads. Anomija ir sabiedrības stāvoklis, kuru raksturo sociālo normu un uzvedības priekšrakstu sistēmas dezintegrācija un sabrukums (Durkheim, 1893), kā arī neatbilstība starp sociāliem mērķiem un to sasniegšanas likumiskajiem līdzekļiem (Merton, 1964). Pētnieki izšķir divus anomijas tipus – sociālo un individuālo anomiju (Lytkina, 2012). Sociālā anomija (angl. *anomie*) ir sabiedrības objektīvais stāvoklis, savukārt individuālā anomija (angl. *anomia*) ir indivīdu subjektīvie priekšstati par sociālo anomiju. Pētījumi liecina, ka pastāv vairākas individuālas anomijas dimensijas. Šajā pētījumā, pamatojoties uz literatūras apskatu, tika izstrādāts individuālās anomijas integratīvais daudzdimensionālais modelis (Ļevina, Mārtinsone, Kamerāde, 2015). Saskaņā ar šajā pētījumā piedāvāto modeli, individuālā anomija ietver trīs dimensijas: normu neesamību, bezjēdzību un sociālo izolāciju. Normu neesamība ir subjektīvi uztveramais sabiedriskās kārtības sabrukums, kad sabiedrībā agrāk pieņemtās normas neregulē cilvēku uzvedību. Normu neesamībā ietilpst divas apakšdimensijas: normu un paradumu pārkāpšana, kas ietver necieņu pret normām un gatavību pārkāpt normas, un sociālā neuzticēšanās, kas ietver neuzticēšanos citiem cilvēkiem (šaubas par viņu godīgumu un cieņu pret normām) un neuzticēšanos valdībai un citām sociālām institūcijām. Bezjēdzība ir mērķu neesamība vai neskaidrība. Bezjēdzība ietver divas apakšdimensijas: mērķu neskaidrību un vispārīgo bezjēdzības izjūtu. Sociālā izolācija ir kopības izjūtas zaudēšana, atsvešinātības un vientulības izjūta. Sociālajā izolācijā ietilpst divas apakšdimensijas: atsvešināšanās no citiem un kulturālā izolācija. Pētījums tiek veikts valsts pētījumu programmas EKOSOC_5.2.5. ietvaros.

Darba mērķis, materiāls un metodes. Pētījuma mērķis bija izvērtēt integratīvās daudzdimensionālās individuālās anomijas modeļa adekvātumu un empīriski pārbaudīt individuālās anomijas struktūru Latvijas iedzīvotāju populācijā. Pētījumā tika izmantoti sekundārie dati, kas iegūti Eiropas dzīves kvalitātes pētījumā (*European Quality of Life Survey*, 2012). Latvijas izlases apjoms bija 1009 cilvēki – 352 (34,9%) vīrieši un 657 (65,1%) sievietes. Pētījuma dalībnieku vecums – no 18 līdz 92 gadiem ($M = 52,04$, $SD = 19,00$). Pirmajā etapā, pamatojoties uz Eiropas Dzīves kvalitātes apsekojuma intervijas jautājumu analīzi, tika izdalīti jautājumi, ar kuru palīdzību var izmērīt dažādas individuālās anomijas dimensijas. Otrajā etapā individuālās vērtības katram jautājumam tika standartizētas ar vidējo aritmētisko 0 un standartnovirzi 1 (z vērtības). Trešajā etapā tika noteikta individuālās anomijas struktūra, izmantojot galveno komponentu analīzi.

Rezultāti. Ar izpētošās galveno komponentu analīzes palīdzību (ar *varimax* rotāciju) tika iegūti divi vislabāk interpretējamie individuālās anomijas modeļi. Pirmais modelis tika iegūts, izmantojot 18 intervijas jautājumu kopu. KMO ir 0,77, Bartleta tests $\chi^2(153) = 1287,93$, $p = 0,000$. Galveno komponentu analīze uzrādīja 6 komponentu struktūru. Iegūtos komponentus var interpretēt kā: *Neuzticēšanos sociālām institūcijām* ($k = 4$), *Bezjēdzību* ($k = 5$), *Atsvešināšanos no citiem* ($k = 3$), *Neuzticēšanos valdībai* ($k = 2$), *Kultūras trūkumu un normu pārkāpšanu uzvedībā* ($k = 2$), *Kultūras trūkumu un normu pārkāpšanu vidē* ($k = 2$). Kopumā iegūtais modelis ļauj izskaidrot 60,24% no vērtību variācijas. Otrais modelis tika iegūts, izmantojot 13 pantu kopu. KMO ir 0,84, Bartleta tests $\chi^2(78) = 3451,59$, $p = 0,000$. Galveno komponentu analīze uzrādīja 2 komponentu struktūru. Iegūtos komponentus var interpretēt kā: *Neuzticēšanos valdībai un citām sociālām institūcijām* ($k = 6$) un *Bezjēdzība – Sociālā izolācija* ($k = 7$). Kopumā iegūtais modelis ļauj izskaidrot 49,69% no vērtību variācijas.

Secinājumi. Pētījumā iegūtie psihometriskie modeļi daļēji sakrīt ar integratīvo multidimensionālo individuālās anomijas teorētisko modeli. Lai arī Eiropas Dzīves kvalitātes apsekojuma intervijas jautājumi neapver visas individuālās anomijas dimensijas, kas tika iekļautas integratīvajā multidimensionālajā modelī, tie var būt derīgi vismaz dažu svarīgu individuālās anomijas dimensiju izvērtēšanai, kā arī jauna pilnīgāka individuālās anomijas mērīšanas instrumenta izstrādāšanai. Abi iegūtie psihometriskie modeļi liecina, ka individuālā anomija var būt definēta kā daudzdimensionāls konstrukts.

Pētījumu atbalsta Valsts Pētījumu programma 5.2. EKOSOC-LV